

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

**ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ІНСТИТУТУ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ТОРГОВЕЛЬНО – ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Рік заснування 2001

Випуск III

Економічні науки

**Чернівці
2007**

УДК 33(477) (06)
ББК 65.9 (4УКР) Я 54

Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці: Книги-XXI, 2007. – Вип. III. Економічні науки. – 456 с.

У науковому віснику розглядаються актуальні питання активізації економічних реформ у національній економіці та її складових в економічній теорії, регіональній та світовій економіці, фінансах, менеджменті, маркетингу, обліку тощо.

Буде корисним для науковців, фахівців, викладачів навчальних закладів, аспірантів, студентів.

Редакційна колегія:

Е.І.Бойко - д.е.н., професор, **Е.О.Грицюк** – к.е.н., доцент, **Д.Г.Лук'яненко** – д.е.н., професор, **А.А.Мазаракі** – д.е.н., професор, **В.В.Мова** – д.е.н., професор, **Т.М.Ореховська** – к.е.н., професор, **А.М.Поручник** – д.е.н., професор, **І.М.Школа** – д.е.н., професор, **М.Ф.Юрій** – д.і.н., професор.

Рецензенти: доктор економічних наук, професор **М.А.Козоріз**
доктор економічних наук, професор **В.І.Пила**

Редакція вісника:

Головний редактор – **І.М.Школа**
Відповідальний секретар – **Е.О.Грицюк**
Редактор – **Р.В.Кравчук**
Коректор – **Н.Т.Гринівська**
Комп'ютерний дизайн і макетування – **С.О.Галамашевич**

Друкується за ухвалою Вченої Ради Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

Свідомство державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України № 4317 серія КВ від 20.06.2000 р.

Загальнодержавне видання
Збірник входить до переліку наукових видань ВАК України

© ЧТЕІ КНТЕУ, 2007

Підписано до друку 24.09.2007 р.

посібник / За ред. І.Ю. Сіваченка – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 488 с.

11. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2002. – 254 с.

12. Мікула Н. Єврорегіони: Досвід та перспективи. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.

13. Кастельс М. Становление общества сетевых структур. // <http://www.archipelag.ru/geoeconomics/soobshestva/power-identity/formation/>.

14. Marshall A. Industry and Trade. – London: MacMillan, 1919. – 875 pp.

15. Долішній М. Актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів України // Регіональна економіка. – 2005. – №2. – С.7-14.

16. Яремко Л. Регіональна інноваційна система // Регіональна економіка. – 2006. – №3. – С.103-112.

17. Заратьєгу Й.М. Промислові райони Альфреда Маршала. Повторний візит. Частина I // Проблеми й перспективи управління в економіці. – 2004. – №2. – С.59-68.

18. Макарова М. Регіональні тенденції готовності країн світу до мережної економіки // Регіональна економіка. – 2005. – №3. – С.157-170.

19. Паринов С.И. К теории сетевой экономики. – Новосибирск: ИЭОПП СО РАН, 2002. – 168 с.

20. Соколенко С. Стратегії економічного росту та формування нових виробничих систем в епоху глобалізації // Економічний часопис-XXI. – 2003. – №5. // <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=20030503&n=5&y=2003>.

21. Долішній М.І., Шевчук А.Т., Шевчук Я.В. Територіальна суспільна система як об'єкт дослідження регіональної економіки України / Соціально-економічні дослідження у перехідний період. Регіональні суспільні системи (Збірник наукових праць). Випуск 3. НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2004. – Частина 1. – С.3-14.

В.Ф.Кифяк, к.е.н.,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

Місце і роль релігійного туризму у формуванні територіально-рекреаційної системи

У статті розкриваються проблеми розвитку релігійного туризму, пропонуються рекомендації та заходи щодо організації та розвитку релігійного туризму в Чернівецькій області, посиленні його впливу на формування територіально-рекреаційної системи і в цілому на соціально-економічний розвиток регіону та визначення місця і ролі релігійного туризму в організації подорожей за кордон та залученні іноземних туристів на релігійні та паломницькі маршрути краю.

The author gives a review of the religion tourism issue, gives own recommendations and suggests measures targeted at the organization and development of the religion tourism in Chernivtsi oblast, strengthening its influence on the formation of the territory recreational system and on the social and economic development of the region as a whole, as well as on the definition of the place and the role of the religious tourism in the organization of travels abroad and involvement of international tourists in the religious and pilgrim routes of the region.

Функціонування територіальної рекреаційної системи передбачає велику кількість конкретних видів діяльності у будь-яких формах. Основними складовими рекреаційної діяльності системи є туризм, курортна справа, відпочинок, релаксація, анімація тощо.

Важливу роль у відновленні духовних та моральних сил людини відіграє релігійний туризм. Подорож з релігійною метою – найдавніший вид туризму, що має глибокі історичні корені. Одними з перших туристів безсумнівно були середньовічні паломники. Сила релігійних переконань або звичайна цікавість до своєї, чужої віри, спонукали людей в усьому світі подорожувати до Святої Землі, Ватикану, Мекки, монастирів та інших святих місць, щоб позбутися від хвороби, уникнути нещастя, спокутувати гріхи тощо.

Сьогодні частина паломників подорожує за покликом віри, багато інших відправляються в дорогу з пізнавальною та просвітницькою метою, ще частина просто з любові до подорожей, під час яких очікують на спілкування з одновірцями, розваги тощо. Маршрути віруючих різних конфесій пролягають до Ізраїлю, Греції, Єгипту, Йорданії, Туреччини, Італії, Індії, Саудівської Аравії, Китайського Тибету та інших місць, що мають релігійне значення. Багато віруючих їдуть у Єрусалим поклонитися Гробу Господньому, відвідують Ватикан – резиденцію Папи Римського, прихильники ісламу їдуть у хадж до Мекки. В Україні віруючі прагнуть відвідати Києво-Печерську та Почаївську лавру, Софіївський собор, монастирі та інші культові споруди.

Разом з тим, розвиток релігійного туризму – це ще і економічне піднесення регіонів, у яких зосереджені релігійні святині, культові пам'ятки, збереглися церковні обряди, церемонії тощо.

Увагу державних та місцевих органів влади, бізнесових структур, науковців та громадськості необхідно зосередити на створенні умов для подальшого розвитку туризму, відновленні природного середовища та збереженні пам'яток історії, культури, релігії в Україні.

Президент України В.А.Ющенко зауважує: "Відновлення та збереження історико-архітектурних пам'яток має бути одним з пріоритетів державної політики... Сьогодні в нас є нагода сформуванню руху зі збереження духовних, архітектурних та історичних святинь регіону" [1].

Стратегія підвищення конкурентоспроможності міста Чернівці розроблена експертним комітетом зі стратегічного

планування у співпраці з проектом "Економічний розвиток міст" передбачає позиціонування Чернівців як сучасного, мальовничого, повного життя та гостинності туристичного міста, просякненого духом давнини, перехрестя доріг, культур, релігій та епох [2].

Зміни до Закону України "Про туризм" визначають організаційні форми та види туризму, з-поміж яких культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний та інші [3]. Саме виділення релігійного туризму в окремий вид все більше привертає увагу науковців та практиків до його розвитку. Так, Т.І.Ткаченко, на відміну від французького дослідника Клода Пейруте, розширює перелік функцій туризму, виділяючи серед них: екологічну, культурно-виховну, просвітницьку та інші [4]. Д.М.Стеченко, в своїй праці "Наукова парадигма регіоналогії туризму" особливу увагу звертає на формування туристичної політики на місцевому рівні, яка має базуватись на наявних місцевих рекреаційних ресурсах, історично-культурних пам'ятках, релігійних та інших закладах [5].

Багато вчених, досліджуючи туристичні ресурси Буковини та їх вплив на економіку краю, приходять до висновку, що саме наявність релігійних об'єктів різних конфесій, їхня історична цінність, сприяють подальшому розвитку спеціалізованих видів туризму.

Враховуючи важливість духовного відродження громадян України, розвитку інтересу іноземних туристів до релігійних та культурних цінностей різних конфесій, та формування територіально-рекреаційної системи Буковини, вважаємо необхідним виявлення найважливіших проблем, підготовку рекомендацій та розробку комплексних заходів із організації та розвитку релігійного туризму в Чернівецькій області, посиленні його впливу на соціально-економічний розвиток регіону та визначення місця і ролі релігійного туризму в організації подорожей за кордон та залученні іноземних туристів на релігійні та паломницькі маршрути краю.

Розвиток Буковини як центру туризму, духовного і культурного життя України, а також економічне зростання пов'язане з розвитком туризму, передбачає формування та активне функціонування територіально-рекреаційної системи. Важливе місце тут відводиться релігійному туризму, організації екскурсійної діяльності, паломництву. Відвідування релігійних святинь, розробка маршрутів, що представляють значний конфесійний, просвітницький і культурний інтерес, участь у релігійних святах, церемоніях, залучає все більше віруючих та туристів як учасників у

релігійних обрядах, так і глядачів. Навіть атеїстично налаштовані туристи з України та інших країн з цікавістю та захопленням беруть участь у релігійних святах.

Особливе місце в розвитку релігійного туризму займає Буковина, на туристичному ринку якої пропонуються тури для віруючих (хасидів) з Ізраїлю, США, Німеччини та інших країн, спеціальні програми для православних віруючих, велика кількість туристичних поїздок на святкування Різдва Христового, Маланки та Святого Василя, Водохреща, та інших релігійних свят. Так, популярними у туристів Східних регіонів України та іноземців з близького та далекого зарубіжжя стали тури у Вижницький, Сторожинецький, Путильський, Глибоцький райони Чернівецької області, де в програму перебування включена участь у релігійних обрядах і звичаях. Зокрема тут збереглися церковні ходи, релігійні колядки, зимові купання на Хрещення Господнє тощо.

У той же час стан релігійного туризму в Україні і на Буковині зокрема, не можна охарактеризувати як успішний, він все ще знаходиться на початковому етапі розвитку.

Сьогодні Буковина могла би успішно конкурувати з багатьма відомими у світі релігійними місцями, до яких тисячами тягнуться прочани, віруючі та і просто туристи. Достатньо назвати Садгірські захоронення равинів, Вижницькі та Вашківецькі святі місця для хасидів, колишню резиденцію Буковинських митрополитів, Світовий Духовний центр старообрядництва та величний Успенський собор в селі Біла Криниця, православний кафедральний собор Святого Духа, католицьку вірменську церкву Святих Петра та Павла, римо-католицький костюл Воздвиження Чесного Хреста, греко-католицьку церкву Успіня Богородиці, синагогу Гросшил, монастирі та багато інших культових пам'яток.

Організаційна робота щодо розвитку релігійного туризму на Буковині та посилення його впливу на економіку регіону передбачає як організацію виїзного туризму, розрахованого в основному на православний напрям, так і залучення іноземних туристів до культових споруд та святих місць зосереджених на Буковині.

Існуючий сьогодні рівень розробки релігійних маршрутів, формування спеціалізованих груп, їхній супровід, відповідність організації прийому положенням різних віросповідань, ще не відповідають необхідним вимогам. Більшість туристичних фірм, що проводять цю роботу, не мають підтримки і благословення церкви. Вартість запропонованих поїздок за кордон перевищує фінансові можливості більшості громадян країни. Релігійні об'єкти,

що знаходяться на території Буковини потребують ремонту та відновлення.

Основними проблемами, що стримують подальший розвиток релігійного туризму на Буковині є:

- ✓ запущеність культових об'єктів;
- ✓ відсутність фінансування для ремонту об'єктів та приведення їх до стану відвідування;
- ✓ погане транспортне сполучення;
- ✓ відсутність інформації та реклами релігійних об'єктів;
- ✓ погано розвинена загальна та туристична інфраструктура;
- ✓ низька забезпеченість кваліфікованим персоналом;
- ✓ розпорощене управління релігійними об'єктами.

Важливим культовим об'єктом, який привертає увагу і зацікавленість паломників та віруючих з України, близького та далекого зарубіжжя є світовий духовний центр старообрядництва в селі Біла Криниця. Як зауважив митрополит православної старообрядницької церкви Корнелій, Біла Криниця – це місце, де перетинаються долі держав, церков і людей, зберігається неоціненний скарб духовності, що сягає своїм корінням ще Київської Русі” [6].

Зокрема, виділимо рекомендації та заходи, виконання яких сприятиме подальшому розвитку релігійного туризму не тільки в конкретному регіоні, але й в цілому на Буковині:

- ✓ надання статусу історико-архітектурного заповідника церковно-культурному комплексу села Біла Криниця, що складається зі Свято-Успенського собору, монастиря та церкви святих Кузьми і Дем'яна;

- ✓ відновлення музею старообрядництва, створеного у 1988 році та закритого в 1996 році у зв'язку з відсутністю фінансування;

- ✓ вирішення питання щодо повернення Острозької Біблії (1581 року видання), яка була викрадена із старообрядницького храму села Біла Криниця;

- ✓ реконструкція архітектурної перлини села Біла Криниця – Свято-Успенського собору, який у 2008 році святкуватиме 100-річний ювілей.

- ✓ розробка релігійних туристичних продуктів та їх рекламно-інформаційний супровід: пропаганда через пресу, радіо і телебачення, випуск путівників для туристів, відеофільмів, книг про храми Буковини, духовні пам'ятники, проведення низки безкоштовних рекламно-інформаційних поїздок за участю в них діячів різних конфесій, журналістів, представників турагенств;

- ✓ підписання угод з релігійними організаціями, що передбачають патронаж і підтримку релігійного туризму;
- ✓ сприяння місцевих органів влади у розвитку сільського туризму;
- ✓ розробка інвестиційних проектів щодо розвитку інфраструктури духовного центру старообрядництва.

Підрахунки показують, що при розбудові туристичної інфраструктури в селі Біла Криниця, організація прийому туристів з релігійно-пізнавальними цілями тільки 20 груп в місяць по 30-40 осіб кожна, дозволить забезпечити додаткові надходження в бюджет району у розмірі не менш ніж 380 тис гривень в рік, і це лише від реалізації туристичних програм, а з урахуванням витрат, здійснених туристами на додаткові послуги, придбання сувенірної продукції, відвідування музеїв тощо - надходження зростають до 500 тис грн.

Розвиток релігійного туризму активно впливає на сферу послуг, виробництво релігійної атрибутики, сувенірів, транспорт, зв'язок та інші галузі господарського комплексу району, сприяє створенню підприємницьких структур та вирішує проблему зайнятості. Тільки в селі Біла Криниця може бути створено біля 100 нових робочих місць безпосередньо в сфері обслуговування паломників та туристів, ще 40 місць у сфері надання додаткових послуг.

Опитування віруючих з Ізраїлю, США, Польщі, Росії, Румунії та інших країн, що проводяться в Чернівецькій області Асоціацією працівників туристичної сфери щорічно, підтверджують тезу про те, що настав час відокремлення паломництва від релігійного туризму. Адже релігійний туризм визначається як подорож, програма якої включає відвідування релігійних об'єктів з пізнавальною та просвітницькою метою і не передбачає релігійної практики, а паломництво – це поклоніння релігійним святиням, пов'язане з дотриманням посту, молитвами, веденням певного стилю життя. Досвід показує, що паломників селять у звичайні готелі, атмосфера яких негативно впливає на їхній настрій, включають в групи світських туристів, пропонують загальні програми обслуговування тощо.

Вважаємо, що у туристичних програмах, які розробляються та пропонуються віруючим, мають бути включені не тільки основні культові споруди, які мають історичну, архітектурну та культурну цінність і є світовими надбаннями, але й надана можливість участі в спільних молитвах, релігійних церемоніях, обрядах, інших церковних заходах.

Проведений стратегічний SNW-аналіз внутрішнього середовища територіально-рекреаційної системи (TPC) Чернівецької області в розділі “Культурно-історичні рекреаційні ресурси” має складову “визначні релігійні споруди, місця паломництва”, яка оцінюється найвищою якісною оцінкою, що загалом характеризує TPC Чернівецької області сильними стратегічними позиціями.

Таблиця 1

Стратегічний SNW-аналіз внутрішнього середовища територіально-рекреаційної системи (TPC) Чернівецької області

N п/п	Назва стратегічної позиції	Якісна оцінка позиції		
		S Сильна	N Нейтральна	W Слабка
1	2	3	4	5
1.	Природні рекреаційні ресурси:			
1.1	кліматичні умови		I	
1.2	рельєф	I		
1.3	бальнеологічні ресурси	I		
1.4	лісові території	I		
1.5	водні ресурси		I	
1.6	ландшафтні комплекси	I		
2.	Культурно-історичні рекреаційні ресурси:	I		
2.1	пам'ятки культури, історії, архітектури	I		
2.2	народна творчість, звичаї, обряди	I		
2.3	визначні релігійні споруди, місця паломництва	I		
3.	Соціально-економічні рекреаційні ресурси:			
3.1	загальна інфраструктура			I
3.2	рекреаційно-туристична інфраструктура		I	
3.3	транспортна доступність та технологія використання	I		
4.	Екологія:			
4.1	стан навколишнього середовища (повітря, земля, ліси, вода)	I		
4.2	екологічна свідомість населення, бізнесу, влади		I	
4.3	можливість подолання забруднення	I		
5.	Населення:			
5.1	чисельність		I	
5.2	темпи зростання			I
5.3	зайнятість		I	

Продовження табл. 1

5.4	бажання і вміння працювати в сфері обслуговування	I		
6	Цінності та поведінка:			
6.1	наснага до сумлінної праці (потреба виживання, самореалізація ін.)	I		
6.2	надбання кваліфікацій (система освіти, її престиж, зв'язок з практикою)		I	
6.3	відносини з іншими (конкуренція, самодисципліна, етична поведінка тощо)		I	
7.	Know-how:			
7.1	рівень винахідливості та інновацій			I
7.2	рівень освіти та підготовки кадрів		I	
7.3	рівень впровадження Know-how у сферу рекреації і туризму		I	
8.	Інвестиції:			
8.1	внутрішні джерела капіталу (в межах ТРС)		I	
8.2	інвестиції з інших регіонів України			I
8.3	іноземні інвестиції			I
8.4	ефективність інвестицій			I
9.	Місцеві органи влади			
9.1	підтримка органами влади	I		
9.2	Співпраця з органами влади	I		
10.	Конкурентоспроможність рекреаційно-туристичного продукту:			
10.1	на ринку України		I	
10.2	на міжнародному ринку			I
	ВСЬОГО	15	13	6

Основою для аналізу внутрішнього середовища територіально-рекреаційної системи стало проведення анкетування 310 іноземних туристів та 630 туристів з інших регіонів України, опитування 73 директорів туристичних підприємств, статистичні дані та експертні оцінки, які в цілому показали, що високі якісні оцінки природних, культурно-історичних, в тому числі релігійних об'єктів та соціально-економічних рекреаційних ресурсів, які є основними складовими формування ТРС, ще не означають, що вони ефективно використовуються. Сьогодні ТРС Чернівецької області знаходиться в процесі формування та потребує залучення інвестицій для розбудови інфраструктури, запровадження інноваційних підходів, підготовки кадрів та підвищення конкурентоспроможності рекреаційних та туристичних продуктів як на міжнародному ринку, так і на ринку України.

Дослідження сутності й організаційно-економічного змісту

релігійного туризму та сучасного стану використання релігійних об'єктів Буковини в інтересах розвитку рекреації і туризму показують, що розвиток релігійного туризму має чималий вплив на формування територіально-рекреаційної та економічної системи регіону в цілому.

Відповідна реклама, сучасний менеджмент та диверсифіковані підходи, окрім зміцнення здоров'я людей, духовного очищення, покращення морального стану, можуть принести достатньо великі доходи державі, регіону та населенню.

Список використаних джерел:

1. Ющенко В.А. Виступ Президента України на нараді з питань розвитку туристичної галузі та збереження і відновлення пам'яток архітектури малих міст Тернопільщини, Збараж, 22 березня 2006 року. // www.ukrnmuseum.info/ua.
2. Стратегія підвищення конкурентоспроможності міста Чернівці. – Чернівці, 2006. – С.5.
3. Кифяк В.Ф., Брижак П.М., Кифяк О.В. Правові аспекти діяльності підприємств сфери туризму. – Чернівці. – 2004. – С.32.
4. Ткаченко Т.І. Інституціональні основи формування механізму розвитку туризму // Науковий вісник ЧТЕІ КНТЕУ, Вип. III. – Чернівці, 2005. – С.17.
5. Стеченко Д.М. Наукова парадигма регіонології туризму // Науковий вісник ЧТЕІ КНТЕУ, Вип. III. – Чернівці, 2005. – С.152-156.
6. Інформаційне агентство “Західна інформаційна корпорація” / www.zik.com.ua/.

А.П.Василенко, к.е.н., Т.І.Головачук, к.е.н., А.В.Гут, к.е.н.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

Аналіз функціонування та шляхи подальшого розвитку оптової і роздрібної торгівлі на Буковині

У статті визначаються позитивні зрушення та проблеми розвитку торгівлі на Буковині.

Author define positive changes and problems in trade development in Bukovina.

В останні роки під час ринкових трансформацій економіки України об'єктивно підвищується значення торгівлі в реалізації економічних і соціальних програм держави. За класифікацією ООН обсяги роздрібного товарообігу належать до показників, які характеризують рівень життя населення країни. Макроекономічне значення торгівлі насамперед визначається часткою обсягів виробництва в галузі у валовій доданій вартості. Частка торгівлі та ресторанного сервісу у валовій доданій вартості по Україні у 2005 році становила 11,5%, що вище ніж у 2001 році на 0,5%. По